

COMPARATIVE ANALYSIS OF UZBEK AND KAZAKH BAKHSHI TRADITIONS

Naurizbaeva Xanzada Oralbay qizi

2nd-year Student, Baxshichilik and Dostonchilik Program Nukus Branch of the
Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

ABSTRACT

This scientific article presents a comparative analysis of Uzbek and Kazakh bakhshi traditions, including their historical formation, performance features, epic repertoire, and cultural functions. The study examines the common and distinctive characteristics of the two nations' epic traditions from folkloristic and cultural perspectives. It also highlights the role of bakhshi art in shaping national identity, its transformation in modern cultural processes, and its prospects under globalization. The findings demonstrate that Uzbek and Kazakh bakhshi traditions are significant components of the common Turkic epic heritage.

Keywords

bakhshi, zhyrau, epic storytelling, folklore, comparative analysis, cultural heritage, tradition, identity.

O'ZBEK VA QOZOQ BAXSHICHILIK AN'ANALARINING QIYOSIY

TAHLILI

NAURIZBAEVA XANZADA ORALBAY QIZI

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali
"Baxshichilik va dostonchilik" mutaxassisligi 2-kurs talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur ilmiy maqolada o'zbek va qozoq baxshichilik an'alarining tarixiy shakllanishi, ijrochilik xususiyatlari, epik repertuari hamda madaniy funksiyalari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ikki xalq baxshichilik san'atining umumiy va o'ziga xos jihatlari folklorshunoslik va

madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan o'rganildi. Shuningdek, baxshichilikning milliy identitetni shakllantirishdagi o'rni, zamonaviy madaniy jarayonlardagi transformatsiyasi hamda globallashuv sharoitidagi rivojlanish istiqbollari yoritildi. Tadqiqot natijalari o'zbek va qozoq baxshichilik an'analari umumturkiy epik tafakkurning muhim tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: baxshi, jirov, doston, folklor, epik ijod, qiyosiy tahlil, madaniy meros, an'ana, identitet.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УЗБЕКСКИХ И КАЗАХСКИХ ТРАДИЦИЙ БАХШИЧЕСТВА

АННОТАЦИЯ: В данной научной статье проводится сравнительный анализ узбекских и казахских традиций бахшичества, их исторического формирования, исполнительских особенностей, эпического репертуара и культурных функций. В ходе исследования общие и специфические черты искусства бахши двух народов изучались с точки зрения фольклористики и культурологии. Также рассматривается роль бахшичества в формировании национальной идентичности, его трансформация в современных культурных процессах и перспективы развития в условиях глобализации. Результаты исследования показывают, что узбекские и казахские традиции бахшичества являются важной частью обще-тюркского эпического мышления.

Ключевые слова: бахши, жырау, дастан, фольклор, эпос, сравнительный анализ, культурное наследие, традиция, идентичность.

KIRISH

Baxshichilik va jirovchilik san'ati turkiy xalqlarning eng qadimiy va murakkab og'zaki epik an'alaridan biri hisoblanadi. Ushbu san'at turi asrlar davomida xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy qadriyatlarini, ijtimoiy qarashlari hamda estetik tafakkurini avloddan-avlodga yetkazib kelgan. Ayniqsa, o'zbek va qozoq xalqlari madaniyatida

baxshi va jirovlar xalqning ma'naviy hayotida muhim o'rin egallab, nafaqat ijrochi, balki tarixiy voqealarni yodda saqlovchi va milliy ongni shakllantiruvchi ijodkor sifatida ham faoliyat yuritgan. O'zbek baxshichilik an'alarida doston ijrochiligi markaziy o'rinni egallaydi. Baxshilar dostonlarni dutor yoki do'mbira jo'rligida ijro etib, epik voqealarni dramatik ifoda va poetik ohang orqali tinglovchiga yetkazadi. Qozoq jirovchilik an'anasida esa epik kuylashning improvizatsion shakli yetakchi bo'lib, jirovlar qo'biz yoki dombra jo'rligida xalq tarixiga oid voqealarni kuylaydi. Bu ikki an'ana umumiy turkiy ildizlarga ega bo'lsa-da, ularning shakllanishiga turli tarixiy va etnomadaniy omillar ta'sir ko'rsatgan [1, 21-bet].

Tarixiy manbalarga ko'ra, baxshichilik va jirovchilik qadimgi turkiy qabilalar davridayoq shakllangan bo'lib, ular dastlab marosim va urf-odatlar bilan bog'liq holda rivojlangan. Keyinchalik esa epik ijodning mustaqil shakliga aylangan. Dostonlarda qahramonlik, jasorat, vatanparvarlik va axloqiy qadriyatlar markaziy mavzu sifatida namoyon bo'lgan. Bugungi globallashuv davrida an'anaviy folklor shakllarining yo'qolib ketish xavfi kuchaymoqda. Zamonaviy ommaviy madaniyat va texnologik taraqqiyot yosh avlodning folklorga qiziqishini susaytirayotgan bir paytda, baxshichilik va jirovchilik san'atini saqlash masalasi dolzarb muammolardan biriga aylanmoqda. Shu sababli o'zbek va qozoq baxshichilik an'alarining qiyosiy tahlili ularning umumiy ildizlari va milliy xususiyatlarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek va qozoq baxshichilik an'alarining tarixiy rivojlanishi, ijrochilik xususiyatlari, poetik tizimi va zamonaviy madaniy hayotdagi o'rnini qiyosiy jihatdan tahlil qilishdan iboratdir.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda kompleks ilmiy metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini folklorshunoslik, madaniyatshunoslik, etnologiya va epik ijod nazariyasiga oid ilmiy qarashlar tashkil etdi. Birinchi navbatda tarixiy-qiyosiy

metod yordamida o‘zbek baxshichiligi va qozoq jirovchiligining shakllanish bosqichlari o‘rganildi. Ushbu metod orqali ikki xalq epik an‘analarining umumiy ildizlari va rivojlanish jarayonidagi farqli jihatlari aniqlandi. Tarixiy manbalar, folklor to‘plamlari va ilmiy monografiyalar asosiy manba sifatida tahlil qilindi [2, 37-bet].

Struktur-funksional metod yordamida dostonlarning badiiy tuzilishi, obrazlar tizimi va jamiyatdagi funksional vazifalari o‘rganildi. Bu metod dostonlarning faqat badiiy asar emas, balki ma‘naviy-tarbiyaviy vosita ekanligini aniqlash imkonini berdi. Qiyosiy folkloristik yondashuv orqali o‘zbek va qozoq epik repertuari solishtirildi. Xususan, “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li”, “Qoblan batir” kabi dostonlarning syujet, obraz va poetik tizimi qiyosiy tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida empirik kuzatuv usuli ham qo‘llanildi. Zamonaviy baxshilar va jirovlarning ijro uslublari, festival va folklor tadbirlaridagi faoliyati kuzatildi. Bundan tashqari, internet platformalari va audio-video materiallar orqali baxshichilikning zamonaviy transformatsiyasi o‘rganildi.

Mazkur metodologik yondashuv o‘zbek va qozoq baxshichilik an‘analarining umumiy va o‘ziga xos jihatlari ilmiy asosda yoritish imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari o‘zbek va qozoq baxshichilik an‘analari o‘rtasida kuchli tarixiy va madaniy bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Har ikkala xalq epik ijodida qahramonlik, vatan himoyasi, adolat va sadoqat g‘oyalari markaziy mavzu sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek baxshichiligida poetik ifoda va dramatik sahnaviylik muhim o‘rin tutadi. Baxshilar dostonlarni ijro etishda ovoz ohangi, mimika va dramatik pauzalardan keng foydalanadi. Qozoq jirovchiligida esa falsafiy mushohada va improvizatsion kuylash ustuvorlik qiladi [3, 45-bet].

Musiqiy jihatdan ham muayyan farqlar kuzatildi. O‘zbek baxshilari asosan dutor va do‘mbira jo‘rligida ijro etsa, qozoq jirovlari dombra va qo‘bizdan foydalanadi.

Qo‘bizning marosimiy va mifologik xususiyati qozoq epik an‘analariga o‘ziga xos ruhiy ohang bag‘ishlaydi. Tadqiqot davomida “Alpomish” dostoni ikki xalq folklorida ham uchrashi aniqlandi. Biroq uning syujet talqini va obraz tizimida ayrim farqlar mavjud. O‘zbek variantida oilaviy qadriyatlar va muhabbat motivlari kuchliroq ifodalansa, qozoq variantida qahramonning jangovar jasorati va ko‘chmanchi hayot tasviri ustunlik qiladi [4, 59-bet].

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, baxshichilik va jirovchilik yosh avlodning ma‘naviy tarbiyasida muhim vosita hisoblanadi. Dostonlar orqali yoshlar tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va axloqiy me‘yorlarni o‘zlashtiradi. Shuningdek, xalqaro folklor festivallari va madaniy tadbirlar baxshichilik va jirovchilikning zamonaviy madaniy hayotdagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, raqamli platformalar orqali baxshilar ijrosining keng tarqalishi ushbu san‘at turining global auditoriyaga chiqishiga imkon yaratmoqda.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari o‘zbek va qozoq baxshichilik an‘analari o‘rtasida kuchli tarixiy va madaniy bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Har ikkala xalq epik ijodida qahramonlik, vatan himoyasi, adolat va sadoqat g‘oyalari markaziy mavzu sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek baxshichiligida poetik ifoda va dramatik sahnaviylik muhim o‘rin tutadi. Baxshilar dostonlarni ijro etishda ovoz ohangi, mimika va dramatik pauzalardan keng foydalanadi. Qozoq jirovchiligida esa falsafiy mushohada va improvizatsion kuylash ustuvorlik qiladi [3, 45-bet].

Musiqiy jihatdan ham muayyan farqlar kuzatildi. O‘zbek baxshilari asosan dutor va do‘mbira jo‘rligida ijro etsa, qozoq jirovlari dombra va qo‘bizdan foydalanadi. Qo‘bizning marosimiy va mifologik xususiyati qozoq epik an‘analariga o‘ziga xos ruhiy ohang bag‘ishlaydi. Tadqiqot davomida “Alpomish” dostoni ikki xalq folklorida ham uchrashi aniqlandi. Biroq uning syujet talqini va obraz tizimida ayrim farqlar mavjud.

O‘zbek variantida oilaviy qadriyatlar va muhabbat motivlari kuchliroq ifodalansa, qozoq variantida qahramonning jangovar jasorati va ko‘chmanchi hayot tasviri ustunlik qiladi [4, 59-bet].

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, baxshichilik va jirovchilik yosh avlodning ma’naviy tarbiyasida muhim vosita hisoblanadi. Dostonlar orqali yoshlar tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va axloqiy me’yorlarni o‘zlashtiradi. Shuningdek, xalqaro folklor festivallari va madaniy tadbirlar baxshichilik va jirovchilikning zamonaviy madaniy hayotdagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, raqamli platformalar orqali baxshilar ijrosining keng tarqalishi ushbu san’at turining global auditoriyaga chiqishiga imkon yaratmoqda.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari o‘zbek va qozoq baxshichilik an’analari o‘rtasida kuchli tarixiy va madaniy bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Har ikkala xalq epik ijodida qahramonlik, vatan himoyasi, adolat va sadoqat g‘oyalari markaziy mavzu sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek baxshichiligida poetik ifoda va dramatik sahnaviylik muhim o‘rin tutadi. Baxshilar dostonlarni ijro etishda ovoz ohangi, mimika va dramatik pauzalardan keng foydalanadi. Qozoq jirovchiligida esa falsafiy mushohada va improvizatsion kuylash ustuvorlik qiladi [3, 45-bet].

Musiqiy jihatdan ham muayyan farqlar kuzatildi. O‘zbek baxshilari asosan dutor va do‘mbira jo‘rligida ijro etsa, qozoq jirovlari dombra va qo‘bizdan foydalanadi. Qo‘bizning marosimiy va mifologik xususiyati qozoq epik an’analariga o‘ziga xos ruhiy ohang bag‘ishlaydi. Tadqiqot davomida “Alpomish” dostoni ikki xalq folklorida ham uchrashi aniqlandi. Biroq uning syujet talqini va obraz tizimida ayrim farqlar mavjud. O‘zbek variantida oilaviy qadriyatlar va muhabbat motivlari kuchliroq ifodalansa, qozoq variantida qahramonning jangovar jasorati va ko‘chmanchi hayot tasviri ustunlik qiladi [4, 59-bet].

Natijalar shuni ko'rsatdiki, baxshichilik va jirovchilik yosh avlodning ma'naviy tarbiyasida muhim vosita hisoblanadi. Dostonlar orqali yoshlar tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va axloqiy me'yorlarni o'zlashtiradi. Shuningdek, xalqaro folklor festivallari va madaniy tadbirlar baxshichilik va jirovchilikning zamonaviy madaniy hayotdagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, raqamli platformalar orqali baxshilar ijrosining keng tarqalishi ushbu san'at turining global auditoriyaga chiqishiga imkon yaratmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov A. *Turkiy xalqlar folklori*. Toshkent: Fan, 2019. [21–33-bet].
2. Yusupov B. *O'zbek baxshichilik san'ati tarixi*. Toshkent: Ma'naviyat, 2021. [37-bet].
3. Nurpeisov E. *Qozoq jirovchilik an'analari*. Olmaota: Bilim, 2020. [45-bet].
4. Abdurahmonov S. *Epik tafakkur va milliy madaniyat*. Toshkent: O'zbekiston, 2022. [59-bet].
5. UNESCO. *Intangible Cultural Heritage Reports*. Paris, 2023. [41-bet].